

Dr. Nazan Çakırer Çalbayram*, Dr. Sebahat Altundağ**, Bahise Aydın***

Geliş/Received : 17.03.2016
Kabul/Accepted: 25.04.2017

Öz

Amaç: Bu çalışma; çocuk hemşirelerinin hastalarında karşılaştıkları geleneksel uygulamaları belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı tipte olan bu çalışmanın verileri çocuk hemşirelerden elde edilmiştir. Araştırma kapsamına çocuk kliniklerinde en az beş yıldır çalışan hemşireler alınmıştır. Onam veren hemşirelerle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak bireysel görüşme yapılmıştır.

Bulgular: Hemşirelerle yapılan görüşme sonrasında ailelerin çocuklarına birçok geleneksel uygulama girişiminde bulunduğu belirlenmiştir. Bunlar; soda içirme, şerbet içirme, ağzına hurma verme, alnını bant ile gerdirme, üst dudak iç bağının kesilmesi, bileğe okunmuş ip bağlamak, göbeğe para bağlama, göbeğe sıcak kaşık değdirme, aspirin ile sirke karışımı içirme, süte ceviz koyma, idrarını içirme, yanığa salça sürme, yaraya kavrulmuş soğan koyma vb. olarak saptanmıştır.

Sonuç: Geleneksel uygulamalar çocuk sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle hemşireler içinde bulunduğu toplumun kültürel özellikleri ile ilgili veri toplamalı, hastalık durumunda ve sağlığı devam ettirmek için yaptıkları uygulamaları belirleyebilmelidirler.

Anahtar Sözcükler: Hemşire, Çocuk hasta, Geleneksel uygulama

Abstract

Aim: This study was conducted to ascertain the traditional practices encountered by the nurses working at a children's hospital.

Method: The data for this study is descriptive in a children's clinic were obtained from nurses working. Working at least five years of research, the nurses were taken to the children's hospital. Individual interviews were conducted using semi-structured interviews with nurses who consent form.

Findings: The interviews with the nurses revealed the presence of the attempts to carry out several traditional practices on the children by their families. The practices identified by the researchers were as follows: Giving baby carbonated water or sherbet, putting a date in baby's mouth, lifting baby's forehead with a tape, tearing baby's upper lip tie (frenulum), wrapping a prayer rope around baby's wrist, taping a coin to baby's belly button, applying hot spoon on baby's belly, giving baby a mixture of aspirin and vinegar, adding walnut to baby's milk, giving baby his/her own urine for drinking, applying tomato paste to the burned area, putting roasted onions on a wound.

Conclusion: The nurses can decide the practices for disease treatment and health maintenance by collecting data on cultural characteristics of the society they live in. They can plan and implement training programs on these practices.

Key words: Nurse, Pediatric patient, Traditional practice

* Ankara Ü. Sağlık Bilimleri Fak. Ankara

**Yrd. Doç.; Pamukkale Ü. Sağlık Bilimleri Fak. Denizli

***Hemşire, İzmir

Giriş

Kültür ve toplum ayrılmaz bir bütündür. İnsanların sağlık-hastalıkla ilgili inanç ve uygulamaları, içinde yaşadığı toplumun kültürünün bir parçasıdır (1,2). Sağlık çalışanlarının kültürel veri toplamları önemlidir. Böylece bireylerin hastalıkla başetme, sağlığı yükseltme ve korumaya yönelik davranışlarını daha iyi anlayacaklardır (3). Yeterli kültürel veri toplayamayan hemşire, bakım verdiği bireyin davranışlarının altında yatan nedenleri analiz edememekte ve bireylerin sağlık hizmetini kabul etmeme, hizmetten etkili yararlanmama nedenlerini belirleyememektedir (4). Hemşire, bireyin sağlık ve hastalığı nasıl algıladığını ve davranışların arkasında yatan kültürel özelliklerini tanıyarak istedik düzeyde bakım verebilecektir.

Çalışma, çocuk hemşirelerinin hastalarında karşılaştıkları geleneksel uygulamaları belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Araştırma; çocuk kliniğinde çalışan, çalışma deneyimi olan hemşirelere, bir toplantı sonrası yapılmıştır. Çalışmada amaçlı örneklem kullanılmıştır (5). Çalışmanın örnekleme çocuk kliniğinde en az beş yıldır çalışan hemşireler alınmıştır. Hemşireler, çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul etmiş ve sözel iletişim kurabilen kişilerden oluşmuştur. Örneklem büyüklüğünü belirlemede, aynı bilgiler tekrarlanana, yeni bir bilgi ortaya çıkmayana kadar sürdürülmüş (5) ve sekiz hemşire çalışmaya dahil edilmiştir.

Hemşirelerin çalıştıkları servisler; yenidoğan yoğun bakım, onkoloji, acil servis ve poliklinikler. Çalışmaya katılmayı kabul eden hemşirelere araştırmanın amacı ve süreç hakkında açıklama yapılmıştır.

Onam veren hemşirelerle yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak bireysel görüşme yapılmıştır. Çalışmada tüm hemşirelerle görüşmeyi aynı araştırmacı yapmış ve görüşmede; "Karşılaştığınız geleneksel uygulamalar", "Bu uygulamalar neden yapılıyor", "Yapılan bu uygulamaların çocuk üzerindeki etkisi" biçiminde olmak üzere üç açık uçlu soru kullanılmıştır. Görüşmeler sırasında ifadeler not edilmiştir. Yarı yapılandırılmış bireysel görüşmelerde elde edilen veriler, çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği anabilim dalından iki uzmanın görüşleri alınarak,

içerik analizi yapılmıştır. Uzmanların kategorilere ilişkin geri bildirimleri doğrultusunda birbirlerini kapsayan kategoriler çıkarılmış ve yeniden düzenleme yapılmıştır. İfadeler üç ana başlıkta analiz edilmiştir.

Bulgular

Hemşirelerden alınan verilere göre servislerine başvuran çocukların başvurma nedenleri ve ailelerin yaptığı uygulamalar tabloda verilmiştir.

Tablo 1'de hemşirelerin servislerine başvuran hastalarında karşılaştıkları geleneksel uygulamaları, gerekçesi ve sağlık kuruluşuna başvuru nedenleri verilmektedir. Ailelerin yaptığı geleneksel uygulamaları hemşireler; soda içirme, şerbet içirme, başına altın bağlama, ağzına hurma verme, alnını bant ile gerdirme, üst dudak iç bağının kesilmesi, bileğe okunmuş ip bağlamak, göbeğe para bağlama, göbeğe sıcak kaşık değdirme, göbeğe – parmak dislokasyonuna çığnenmiş ekmek koyma, pişiğe soba külü ve ateşte kavrulmuş toprak koyma, çörek otu yağı içirme, aspirin ile sirke karışımı içirme, süte ceviz koyma, idrarını içirme, yanığa salça sürme, yaraya kavrulmuş soğan koyma, göbeği yakma, kurşun döküp suyunu içirme olarak belirlemişlerdir. Yapılan bu kültürel uygulamalar sonunda çocuğun sağlığını riske atacak komplikasyonlar geliştiği saptanmıştır.

Hemşirelerin karşılaştığı durumlardan biri de kültürel nedenlerle ailelerin çocuğa hastanede yapılması gereken bazı uygulamalara izin vermemeleridir.

Örnek olay 1: Suriyeli aile karın ağrısı nedeni ile yedi yaşındaki kız çocuğunu hastaneye getirir ve fiziksel incelemede sonrasında hastaya lavman yapılması gerektiğine karar verilir. Ancak baba kız çocuğuna böyle bir işlem yapılmasına izin vermez.

Örnek olay 2: Yenidoğan yoğun bakımda yatan bebeğin banyo yaptırılması gerekmektedir. Ancak anne bebeğinin banyo yaptırılmasına izin vermemektedir. Hemşireler nedenini araştırdığı zaman daha önceki doğumunda kayınvalidesi bebeğin kırkının çıkmadan yıkanamayacağını söylemiş ancak anne yıkamıştır ve bebek kaybedilmiştir. Bu bebeğinin de ölmesinden korktuğu için bebeğin yıkanmasına izin vermemektedir.

Tablo 1. Hemşirelerin servislerine başvuran hastalarında karşılaştıkları geleneksel uygulamalar, gerekçesi ve sağlık kuruluşuna başvuru nedenleri

Uygulama	Gerekçe	Sağlık Kuruluşuna Başvurma Nedeni
Yenidoğana soda içirme	Gazının olmaması için	Kusma ve dehidratasyon
Yenidoğana şerbet (şekerli su) içirme	Doymadığı için Karın ağrısını iyileştirmek için	Dehidratasyon ve kilo kaybı
Yenidoğanın başına altın (alyans) bağlama	Sarılığı önlemek için	Hiperbilirubinemide ilerleme
Yenidoğanın ağızına hurmanın verilmesi	Bebeğin mizacının benzemesi istenen kişinin (çoğunlukla baba) çiğnediği hurmanın yenidoğanın ağızına verilmesi	Aspirasyon
Yenidoğanın alnını bant ile gerdirme	Alın bölgesinin geniş olmasının istenmesi, estetik kaygı	İrritasyon
Yenidoğanın üst dudak iç bağının kesilmesi	Sarılık tedavisi için	Hiperbilirubinemide ilerleme Kesilen bölgede kanama
Sararan yenidoğanın bileğine okunmuş ip bağlama	Sarılık tedavisi için	Hiperbilirubinemide ilerleme
Bebeklerin göbeği düştükten sonra bu bölgeye bozuk para bağlama	Göbeği dışa çıkık olmaması Estetik görünmesi	Enfeksiyon -omfalit
Bebeğin göbeğine sıcak kaşık değdirme	Göbeğin çabuk düşmesi için	Yanık ve omfalit
Bebeğin göbeğine çiğnenmiş ekmek koyma	Göbeğin çabuk düşmesi için	Enfeksiyon -omfalit
Bebeğin pişik bakımında soba külü ve ateşte kavrulmuş toprak kullanılması	İshal ve pişik tedavisi için	İleri derecede diaper dermatit
Bebeğe çörek otu yağı içirme	Gazının olmaması için	Alerjik reaksiyon ve solunumun durması
Bebeğe aspirin ile sirke karışımı içirilmesi	Ateşi düşürmek için	Reye sendromu
Bebeğin sütüne ceviz koyma	Zeki olması için	Aspirasyon
Parmakta dislokasyon üzerine çiğnenmiş hamur koyulması	Ödemi önlemek için	Ağrı ve iyileşmenin gecikmesi
Hepatit A olan çocuğa kendi idrarını içirme	"Pisliği pislik temizler" algısı	Hastalığın ilerlemesi
Yanık üzerine salça sürme	Hızlı iyileştirme	Enfeksiyon ve iyileşme sürecinde uzama
Yara üzerine kavrulmuş soğan koyma	Hızlı iyileştirme	Enfeksiyon ve iyileşme sürecinde uzama
Karında şişlik olması nedeniyle çocuğu şıh'a götürme ve göbeğini yakma	Şişliğin inmesi için	Tanı konulmasında gecikme nedeniyle metastaz
Kurşun döküp suyunu içirme	Nazar için	Kurşun zehirlenmesi

Örnek olay 3: Suriyeli ailenin muayeneye getirdiği kız çocuğundan EKG istenmiştir. Ancak aile genç kızın göğüsleri açılacağı için EKG çekimine izin vermemiştir. Dil sorunu olduğu için de aileye açıklama yapılamamıştır.

Hemşirelerin ifadelerine göre; hastaneye getirilen çocuğun yaşamsal tehlikesi varsa, aileler çocuğu tamamen hastane personeline emanet ederlerken ve hiçbir işleme karşı çıkmazlarken polikliniğe muayene için getirilmişlerse her işleme izin vermediklerini belirtmişlerdir.

Tartışma

Çalışmada yenidoğanın gaz sorunu için soda ve çörekotu yağı içirildiği belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda; annelerin bebeklerindeki gaz sancısını gidermek için sallamak, masaj yapmak, sıcak uygulama yapmak, bitki çayı (rezene, anason, papatya gibi), şerbet, limonlu su, zeytinyağı, bademyağı içirmek, çocuğun karnına tarhana lapası, ısıtılmış kepek, sirkeli lahana sarmak gibi uygulamalar bulunmaktadır (6-9). Çalışmada ailenin yaptığı bu uygulama sonucu olarak kusma ve dehidratasyon, alerjik reaksiyon ve solunumun durması gibi ciddi komplikasyonlar geliştiği belirlenmiştir.

Bebeğin göbeğin çabuk düşmesi için göbeğine sıcak kaşık değdirmeye, göbeğine çiğnenmiş ekmeğe koyma karşılaşılan geleneksel uygulamalardandır. Göbeğe yapılan geleneksel uygulamalar bebeklerde enfeksiyon gelişmesine hatta sepsisten ölmelerine neden olabilmektedir.

Yenidoğanın sarılığının tedavisi için yenidoğanın üst dudak iç bağının kesildiği ve bileğine okunmuş ip bağlandığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda sarılık için erkek çocuk idrarını içirilmesi, tavuk ciğeri yedirme, sarı giydirmeye, altın takma, kulak arkası kesme, ağza limon damlatma, ağzına hurma verme, altın suyu ve yumurta sarısı ile yıkama gibi uygulamalar saptanmıştır (6,7,10-14). Annelerin sarılık için yaptıkları geleneksel uygulamalar sağlık kuruluşuna geç başvurmayaya neden olmakta ve sarılığın ilerlemesi ile sonuçlanmaktadır. Çalışma sonuçlarına göre de bebeklerin hastaneye getirilme nedeni hiperbilirunimdir.

Çalışmada hemşireler, mizacının benzemesi istenen kişinin (çoğunlukla baba) çiğnediği

hurmanın bebeğin ağzına verilmesi sonucu gelişen aspirasyon nedeni ile hastaneye yatırıldığını belirtmişlerdir. Bebeğe çörek otu yağı bebeğin "gazının olmaması" için içirilmiş ve sonucunda alerjik reaksiyon ve solunumun durması ile hastaneye yatırılmıştır. Bebeğe çörek otu yağı, karın ağrısı (7), kansızlık, bağırsıklık sistemini güçlendirme, mide hastalıkları (15,16), nazar (17), nezle, süt artırıcı (16) olarak kullanılmaktadır.

Bebeğin "ateşi düşürmek" için aspirin ile sirke karışımı içirilmesi sonucunda reye sendromu nedeni ile çocuk hastaneye yatırılmıştır. Uğurlu ve ark. çocuğun ateşi çıkması durumunda sırtına sirke sürüldüğünü saptamışlardır (8). Literatürde sirkenin konuşamayan çocuk, baş ağrısı, boğaz ağrısı, egzama (18), ishal (7) gibi nedenlerle kullanıldığı saptanmıştır.

Bebeğin "zeki olması" için sütüne ceviz koyma uygulaması sonucunda aspirasyon gelişmiş ve bebek hastaneye yatırılmıştır. Ayrıca ceviz karın ağrısı (7) için de kullanılmaktadır.

Parmakta dislokasyon üzerine çiğnenmiş hamur koyulması "ödemi önlemek" için yapılan uygulama sonucunda ağrı ve iyileşmenin gecikmesi söz konusu olmuştur. Farklı biçimlerde yapılan hamur; yanık, çıban, et ezilmesi (18), karın ağrısı (7) gibi nedenlerle kullanılmaktadır. Hepatit A olan çocuğa kendi idrarını içirme "pisliği, pislik temizler" düşüncesi ile yapılan uygulamalardan olup hastalığın ilerlemesi ile sonuçlanmıştır. İdrar ayrıca yanık, arı sokması, akrep sokması (18), kulak ağrısı, siğil (7) içinde kullanılmaktadır.

Yara iyileşmesi için yapılan "yara üzerine kavrulmuş soğan koyma, salça sürme" uygulamaları yaraların çabuk iyileşmesi için yapılan uygulamalardan olup Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde de kullanılan (18) geleneksel uygulamalardandır. Çalışmada da yara üzerine soğan uygulaması sonucunda, yara iyileşmesinde gecikme olduğu ve enfeksiyon ortaya çıktığı belirlenmiştir. Soğan birçok nedenle kullanılan bir bitki olup arpacık, yüksek ateş, nasır, karın ağrısı, kolera, mide ağrısı, uykusuzluk (16), bağırsak kurdu, diş çıkarma, kırık çıkık, uçuk, siğil, kulak ağrısı (7) gibi sorunlarda da kullanılmaktadır

Nazara karşı kurşun dökme, halk arasında yaygın olarak uygulanan (17) şamanizm geleneklerindedir (19). Masum bir uygulama olarak görülen kurşun dökme işlemi sonrası, kurşun dökülen suyun çocuğa içirilmesi sonucunda kötüleşen çocuk acile getirilmiş ve çocukta kurşun zehirlenmesi olduğu ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Geleneksel uygulamalar çocuk sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yapılan uygulamalar, çocuğun hastaneye geç ulaşmasına, iyileşme sürecinin uzamasına ve hatta ölüme neden olmaktadır. Bu nedenle, sağlık ekibinin bir üyesi olarak hemşireler, içinde bulunduğu toplumun kültürel özellikleri ile ilgili veri toplamalı, hastalık durumunda ve sağlığı devam ettirmek için yaptıkları uygulamaları belirleyebilmelidirler.

İletişim: Dr. Nazan Çakırer Çalbayram
E-posta: Nazan.Calbayram@ankara.edu.tr

Kaynaklar

1. Tanrıverdi G, Seviğ Ü, Bayat M, Birkök C. Hemşirelik bakımında kültürel özellikleri tanılama rehberi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 2009; 6 (1): 793-806.
2. Akşit, B.T. "Toplum, Kültür ve Sağlık." Halk Sağlığı: Temel Bilgiler. M.Bertan, Ç. Güler. (Edit). Ankara. 1995, pp: 14-26.
3. Cırhınioğlu, Z. (2001) Sağlık Sosyolojisi. Nobel Kitapevi. Ankara.
4. Tortumluoğlu G, Okanlı A, Şıpkın S, Özyazıcıoğlu N, Akyıl R (2007). Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin bakım verirken yaşadıkları kültürel deneyimler ve etkileyen faktörler. T.S.K.II üncü Ulusal/Uluslar arası Katılımlı hemşirelik Kongresi. 8-11 Mayıs 2007. Dedeman Ski Lodge, Erzurum.
5. Speziale HJ, Carpenter DR (2003). Qualitative Research in Nursing: Advancing the Humanistic Imperative. 4th ed, Lippincott Williams &Wilkins, Philadelphia, 36-39.
6. Çalışkan Z., M. Bayat, Annelerin bebek bakımı uygulamaları ve etkileyen faktörler: Bir Kapadokya örneği. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 2011; 14(2): 23-30.
7. Rahman S, Altan S, Çam S, Yüksel H. Manisa İli Karaağaçlı Beldesinde Çocuk Bakımına Yönelik Yöresel Uygulamalar. Lokman Hekim Journal, 2013; 3(1): 15-33.
8. Uğurlu SE, Başbakkal Z, Dayılar H, Çoban V, Ada Z, Ödemiş'te Bulunan Annelerin Bebek Bakımında Uyguladıkları Geleneksel Yöntemlerin İncelenmesi, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 2013; 2 (3).
9. Yalaz M. İnfantil Kolik Tedavi Modellerinin İncelenmesi. Türkiye Klinikleri: Pediatri 2003; 12(3): 206-210.
10. Lafçı D, Erdem E. 15-49 yaş grubu evli kadınların doğum sonu dönemde anne ve bebek bakımına yönelik geleneksel uygulamaları. Gaziantep Med J. 2014; 20(3): 226-236.
11. Özyazıcıoğlu N, Polat S. 12 aylık çocuğu olan sağlık sorunlarında başvurdukları geleneksel uygulamalar. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2004; 7(2): 30-8.
12. Şenses M, Yıldızoğlu İ. Sekiz ayrı ildeki kaynana ve gelinlerin lohusalık ve çocuk bakımında geleneksel uygulamaları. Çocuk Forumu 2002; 5(2): 44-8.
13. Bayık A. Doğurgan çağdaki kadınların geleneksel uygulamalarına ilişkin bir çalışma. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 1985; 1(1): 1-13.
14. Aksayan S. Çocuk sağlığına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1983.
15. Deniz L. Serteser L. ve Kargıoğlu M. Uşak Üniversitesi ve Yakın Çevresindeki Bazı Bitkilerin Mahalli Adları ve Etnobotanik Özellikleri, AKÜ Fen Bilimleri Dergisi 2010; 01: 57-72.
16. Bayatlı O. Şifalı Otlar Ve Lokman Hekim. Bergama Kültür ve Sanat Vakfı. 1989. <http://www.berksav.org/berksav/lokman.pdf> (Erişim Tarihi: 03.07.2015).
17. Çıblak N. Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Bağlı Uygulamalar, Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR) 2004; 15: 103-125.
18. Öncül K. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Halk Hekimliği (Kars-İğdır). Kafkas Üniversitesi Türk Halkbilimi Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yayınları: 2011, 2.
19. İnan A. Müslüman Türklere Şamanizm Kalıntıları, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/742/9466.pdf> (Erişim tarihi: 26.05.2015).